

Vývoj kanonického pojetí vyloučení dobra potomstva v průběhu 20. století

Šimon Polívka

Úvod

Pojem dobro potomstva (*bonum prolis*) se jakožto jedno z dober manželství nachází již v nauce svatého Augustina, který hovoří o dobru víry, potomstva a svátosti (*fides, proles, sacramentum*).¹ Tato nauka je spíše součástí vědy morální teologie než právní vědy, a proto ji nelze interpretovat jako normativní v oblasti kanonického manželského práva.² Přesto však je i kanonickoprávní nauka svatého Augustina v diskusi o manželství v období křesťanského starověku zásadní, protože se svým jednoznačným závěrem, že manželství je dobro,³ stojí jako protiklad ke všem tehdejšími teoriím, které význam manželství snižovaly, popřípadě je považovaly za špatné.⁴ Svatý Augustin učí podobně jako svatý Ambrož, že manželství je dobré a manželské spojení svaté (*Bonum quidem conjugium, sancta copula*).⁵

1. Pojetí dobra potomstva před první kodifikací

Nauka svatého Augustina neovlivnila pouze období křesťanského starověku, nýbrž sehrála významnou roli také při vývoji nauky o manželství v dalších obdobích.

¹ AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, Lib. IX, cap. VII, n. 12, in: PL, Tom 34, s. 397.

² Srov. LESZCZYŃSKI, Grzegorz, *Pojęcie „bonum coniugum“ w prawie małżeńskim Kościoła*, in: *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 36 (2003), 1, s. 106.

³ AUGUSTINUS, *De gratia Christi et de peccato originali*, Lib II, cap. XXXIV, 39, in: PL, Tom 44, s. 404

⁴ Srov. VOPŘADA, David, *Augustinova nauka o manželství*, in: *Communio* 14 (2010), 3–4, s. 91.

⁵ AMBROSIIUS, *Apologia prophetae David*, I, cap. XI, 56, in: PL, Tom 14, s. 873–874.

Na tuto nauku navazují také církevní učitelé období scholastiky, kteří ve svých dílech často svatého Augustina citují⁶ a jeho nauku dále rozvíjejí. To platí především o svatém Tomáši Akvinském, který jako první užívá termín cíl manželství (*finis matrimonii*). Svatý Tomáš uvádí, že prvním a hlavním cílem manželství je plození a výchova potomstva.⁷ Tento cíl je podle svatého Tomáše prvořadý a hlavní, protože se vztahuje k obecnému dobru lidstva, když slouží k jeho zachování, a obecné dobro je nutno klást výše než dobro osobní.

Svatý Tomáš tak přenesl důraz z dober manželství na jeho cíle a pojem *bonum prolis* spojil se zplozením a výchovou potomstva.⁸ Ovšem potomstvo je nutno podle svatého Tomáše chápat ve dvojí souvislosti. První se týká samotného potomstva, a to také s ohledem na manželské spojení, ze kterého je potomstvo počato. Druhá souvislost se týká úmyslu potomstvo přijmout. Na základě toho svatý Tomáš spojuje *bonum prolis* nikoli pouze s konkrétním již narozeným potomstvem, nýbrž především s úmyslem potomstvo přijmout, protože bez tohoto úmyslu manželství nevznikne.⁹

Nauka svatého Tomáše o manželství znamená výrazný posun v chápání manželství jak po stránce věroučné, tak v důsledku také po stránce církevněprávní. I když navazuje na nauku svatého Augustina a také Petra Lombardského, postupuje *doctor angelicus* ve své nauce dále. Přestože stále používá klasické rozdělení tří dober manželství, hovoří již nikoli pouze o dobrech, která předpokládá, nýbrž o cílech manželství. Toto označení *finis matrimonii* nacházíme v manželském kanonickém právu až do jeho první kodifikace v roce 1917.¹⁰

Dalším velice významným posunem je skutečnost, že svatý Tomáš vidí v manželství nejen povinnost plození potomstva, nýbrž také prvek personalistický. Tento prvek by bylo jistě možné nalézt také u dřívějších autorů, dokonce již u svatého

⁶ Viz například PETRUS LOMBARDUS, *Sententiae*, Lib IV, dist. 31: *De tribus bonis coniugii*, 1, in: PL, Tom 192, s. 918, HUGO DE S. VICTORE, *De sacramento coniugii*, in: PL, Tom 177, s. 154.

⁷ THOMA DE AQUINO, *Summa theologica*, Supplementum, q. 41, art. 1, české vydání, Olomouc, 1940, s. 230.

⁸ THOMA DE AQUINO, *Commentum in libro IV sententiarum*, Lib. IV, dist. 1, q. 1, art. 1, in: S. Thomae de Aquino opera omnia, dostupné na <<https://www.corpusthomaticum.org/snp4026.html>> (28. 11. 2022).

⁹ Ibidem, dist. 31, q. 1, art. 3, resp.

¹⁰ Viz kán. 1013 § 1 CIC/1917.

Augustina,¹¹ ovšem pouze v náznaku nebo zcela podružně. Svatý Tomáš naopak již jasně vidí v manželství také druhý cíl, kterým je dobro manželů. Tento druhý cíl, či spíše druhotný, je plně podřízen primárnímu cíli, kterým je dobro potomstva. Jakkoli tedy svatý Tomáš důsledně podřizuje dobro manželů dobru potomstva, což jej spojuje s dřívějšími autory, rozvíjí také dobro manželů jakožto nedílnou součást manželství: „V potomstvu se rozumí nejen jeho plození, nýbrž také jeho výchova, k níž jakožto k cíli je řízeno sdílení prací mezi mužem a ženou spojenými manželstvím. A tak v potomstvu jakožto v hlavním cíli je uzavřen jiný jakožto druhotný.“¹²

Nauka svatého Tomáše zásadně ovlivnila chápání manželství v následném období. Po tridentském koncilu nacházíme ve věrouce i v kanonickém právu pojetí manželství nikoli již v kontextu ospravedlnění vzhledem k ukojení žádostivosti (*remedium concupiscentiae*), jak je možné nalézt ještě u autorů rané scholastiky,¹³ nýbrž s ohledem na vlastní vnitřní hodnoty manželství.¹⁴

V tomto období je s rozvojem kanonického manželského práva stále více kladen důraz na dobro potomstva jakožto součást manželského souhlasu, kterým manželství vzniká.¹⁵ Zároveň s tím se také začínají rozvíjet právní aspekty v souvislosti s vyloučením dobra potomstva, čímž dochází k simulaci manželského souhlasu. Tyto diskuse nabíraly na intenzitě v období příprav první kodifikace z roku 1917.¹⁶ Závažnost i rozsah těchto diskusí dokresluje skutečnost, že schéma kodexu z roku 1913 neobsahovalo rozdělení cílů manželství na prvotní a druhotný. Schéma stanoví, že cílem manželství není pouze zplození a výchova potomstva, nýbrž také vzájemná pomoc a prostředek k ukojení žádostivosti (*Matrimonii finis non modo*

¹¹ Svatý Augustin považuje manželství za dobré nejen kvůli plození potomstva, nýbrž také kvůli samotnému, rovněž přirozenému, společenství mezi rozdílným pohlavím, viz *De bono conjugali*, Liber unus, III, 3, in: PL, Tom 40, s. 375.

¹² THOMA DE AQUINO, *Summa theologica*, Supplementum, q. 49, art. 2, české vydání, Olomouc, 1940, s. 276.

¹³ Viz např. PETRUS LOMBARDUS, *Sententiae*, Lib IV, dist. 31: De tribus bonis coniugii, 1, in: PL, Tom 192, s. 918.

¹⁴ Srov. ŚWITO, Lucjan, *Istota bonum prolis*, in: Prawo Kanoniczne 45 (2002), 3–4, s. 59.

¹⁵ Manželský souhlas jakožto vznik manželství nacházíme již v římském právu, ve kterém platila zásada, kterou přebírají také církevní otcové, že manželství vzniká nikoli tělesným spojením, nýbrž souhlasem (*Nuptias non concubitus sed consensus facit*), viz *Digesta Iustiniani*, Lib. 50, 30, 17, *Ulpianus libro 42 ad Sabinum*, Olomouc, 2018, s. 867.

¹⁶ Kodifikaci církevního práva vyhlásil papež Pius X. v motu proprio *Arduum sane munus* 19. 3. 1904, ASS 36 (1903–1904), s. 549–551.

est procreatio atque educatio prolis, sed mutuuum quoque adiutorium et remedium concupiscentiae).¹⁷

Schéma tedy hovoří pouze o cílech manželství a klade je prakticky na stejnou úroveň, neboť mezi nimi nijak nerozlišuje. Rozdělení cílů na primární a sekundární bylo vloženo do textu až při závěrečné redakci kardinálem Pietro Gasparrim, který byl za redakci odpovědný.¹⁸ Text kánonu o cílech manželství¹⁹ tak obsahuje v té době zcela běžnou formulaci, pocházející od svatého Tomáše Akvinského.

2. Dobro potomstva v Kodexu kanonického práva z roku 1917

První kodifikace kanonického práva pojem dobra potomstva výslovně neužívá, podobně jako aktuálně platná právní úprava. Avšak podle všeobecného mínění byl tento pojem obsažen v kánonu 1086 § 2 CIC/1917 pojednávajícím o manželském souhlasu. *Bonum prolis* bylo tedy definováno nepřímou, to znamená, že se jedná o skutečnost, jejíž vyloučení má za následek neplatnost manželství.²⁰

Krátce po promulgování Kodexu kanonického práva z roku 1917 vzniká vzhledem k situaci ve společnosti zásadní problém v souvislosti s dobrem potomstva, respektive s jeho vyloučením. Dosavadní chápání parciální simulace manželského souhlasu vzhledem k potomstvu spočívalo pouze ve vyloučení manželského spojení. V praxi to znamenalo, že manželství je uzavřeno neplatně, pokud některá ze stran (popřípadě obě strany) v okamžiku vzniku manželství vylučuje pozitivním úkonem vůle tělesné soužití směřující ke zplození potomstva.

V důsledku tedy bylo *bonum prolis* v pohledu kanonického práva totožné s *ius in corpus*.²¹ Kanonické právo včetně jurisprudence tak do té doby důsledně navazovalo na nauku církevních otců a teologii středověku, ve kterých *bonum prolis* znamenalo právo na manželské tělesné spojení za účelem zplození potomstva, zatímco význam

¹⁷ SCHEMA CODICIS IURIS CANONICI, Titulus VII. *De Matrimonio*, can. 291, Roma, 1913, s. 123.

¹⁸ Viz BARRETT, Richard, *Riflessioni sul Bonum coniugum*, in: Monitor Ecclesiasticus 124 (1999), s. 537.

¹⁹ Kán. 1013 § 1 CIC/1917.

²⁰ Srov. GÓRALSKI, Wojciech, *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony 1095–1107)*, Gdańsk, 1991, s. 151.

²¹ STAWNIAK, Henryk, *Uprawnienie-obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, in: Prawo Kanoniczne 32 (1989), 3–4, s. 126.

dobra manželů byl snížen pouze na prostředek k ukojení žádostivosti.²² Nauku svatého Tomáše Akvinského, který předkládá dva cíle manželství a jejich hierarchii, kodex přejal, zatímco personalistické pojetí manželství, které svatý Tomáš také zdůrazňuje,²³ přejato nebylo.

V tomto období začínají někteří kanonisté poukazovat na to, že zplození, zrození a výchova potomstva tvoří sice primární cíl manželství, avšak tento cíl by neměl být zdůrazňován na úkor sekundárního cíle, kterým je dobro manželů. Tento druhý cíl by měl podle těchto autorů být více zdůrazňován, zvláště když primárnímu cíli manželství předchází.²⁴ Tyto diskuse ovšem často vedly k nepřijatelným závěrům, které – jelikož odmítaly hierarchii cílů manželství – nebyly v souladu nejen s tehdejším právním pojetím,²⁵ nýbrž také se samou podstatou manželství, neboť potomstvo nepovažovaly za cíl manželství.²⁶ Z tohoto důvodu neměly tyto teorie vliv na právní pojetí a církevní magisterium jasně stanovilo, že tato tvrzení není možné přijmout.²⁷ Dosavadní pojetí hierarchie cílů manželství potvrdil také papež Pius XII. ve své alokuci z 29. října 1951.²⁸

Období mezi promulgací kodexu v roce 1917 a druhým vatikánským koncilem bylo obdobím postupných změn v chápání cílů manželství a tím také v chápání dobra potomstva. Důvodem nebyly pouze snahy některých kanonistů a teologů o úpravu či zrušení hierarchie cílů manželství, nýbrž především situace ve společnosti, která se vzhledem k cílům manželství zásadně změnila s rozšířením užívání antikoncepčních prostředků a neblahou praxí potratů.

Dosavadní chápání vyloučení dobra potomstva obsahovalo pouze vyloučení práva na manželské úkony svou podstatou určené ke zplození potomstva.²⁹ Toto pojetí ovšem nereflektovalo situaci, ve které se manželé sice nezřikají tělesného

²² Srov. ŚWITO, Lucjan, *Istota bonum prolis*, in: *Prawo Kanoniczne* 45 (2002), 3–4, s. 61.

²³ THOMA DE AQUINO, *Summa theologica*, Supplementum, q. 49, art. 2, české vydání, Olomouc, 1940, s. 276.

²⁴ Srov. KAŠNÝ, Jiří, *Manželství v západní tradici, soubor kanonických studií*, České Budějovice, 2006, s. 31.

²⁵ Srov. DOMS, Herbert, *Vom Sinn und Zweck der Ehe*, Breslau, 1935, s. 100.

²⁶ Srov. ROCHOLL, Norbert, *Die Ehe als geweihtes Leben*, Dülmen, 1937, s. 82.

²⁷ Srov. CONGREGATIO SANCTI OFFICII, *Decretum de finibus matrimonii*, AAS 36 (1944), s. 103.

²⁸ PIUS XII., *Allocutio*, 25. 10. 1951, n. IV, in: AAS 43 (1951), s. 849.

²⁹ Viz např. GASPARRI, Pietro, *Tractatus canonicus de matrimonio*, Tom. I, Città del Vaticano, 1932, s. 18–19.

spojení, avšak vylučují početí potomstva. Tato nová situace vznikla především na základě užívání antikoncepčních prostředků,³⁰ což byla pro tehdejší církevní právo zcela nová skutečnost, na kterou do té doby nebyl nijak brán zřetel. Podle tehdejší interpretace kánonu 1086 § 2 CIC/1917 zapříčinilo neplatnost manželství z důvodu vady souhlasu v souvislosti s dobrem potomstva pouze vyloučení tělesného spojení a nikoli zabránění početí.

Úmyslné vyloučení početí potomstva bylo sice v rozporu s ustanovením o prvotním cíli manželství, který nebylo možno vyloučit,³¹ avšak tato norma neobsahovala ustanovení o neplatnosti manželství.³² Podobně také podmínka do budoucna při uzavírání manželství činila souhlas neplatným pouze tehdy, pokud byla v rozporu s podstatou manželství. Také tato norma se týkala pouze manželských aktů svou přirozeností zaměřených ke zplození potomstva a nikoli samotného zplození.³³ V takové situaci „pouhé“ vyloučení početí nebylo chápáno jako vyloučení dobra potomstva. Nejednalo se ovšem pouze o zabránění početí, nýbrž také o usmrcení již počaté dítěte.³⁴ Ani tato závažná skutečnost nebyla příčinou vyloučení dobra potomstva, protože nevylučovala manželské spojení, jelikož fakticky nastupuje až po početí.³⁵

Potvrzení tohoto stanoviska nacházíme také v judikatuře Římské rotý tehdejšího období. Podle těchto rozsudků stanoví kánon 1086 § 2 neplatnost manželství z důvodu vyloučení *bonum prolis* pouze tehdy, pokud pozitivním úkonem vůle došlo k vyloučení veškerého práva na manželské spojení (*omne ius ad coniugalem actum*). Zároveň je zdůrazněno, že podstata manželství nespočívá v početí potomstva (*procreatio prolis*), nýbrž pouze v předání a přijetí práva na vzájemné spojení, neboli práva na úkony samy v sobě vhodné k početí potomstva (*traditio et acceptatio mutua iuris coniugalis, seu iuris ad actus per se aptos ad prolis generationem*). Z toho důvodu je nutno uznat manželství za platně uzavřené, pokud

³⁰ Srov. ŚWITO, Lucjan, *Istota bonum prolis*, in: *Prawo Kanoniczne* 45 (2002), 3–4, s. 63.

³¹ Srov. PEJŠKA, Josef, *Církevní právo*, svazek III, Obořiště, 1934, s. 7.

³² Viz kán. 1013 § 1 CIC/1917.

³³ Viz kán 1092 2° CIC/1917.

³⁴ Srov. GÓRALSKI, Wojciech, *Wykluczenie bonum prolis w opublikowanych wyrokach Roty Rzymskiej z 2002 roku*, in: *Ius Matrimoniale* 24 (2013), s. 75.

³⁵ Srov. STANKIEWICZ, Antoni, *De iurisprudencia recentiore circa simulationem totalem et partialem*, Roma, 1989, s. 61–62.

úmysl snoubenců při uzavírání manželství byl v rozporu pouze s vyloučením početí potomstva, zatímco manželské spojení vyloučeno nebylo.³⁶

Na základě stále více se rozšiřujícího užívání antikoncepčních prostředků a rostoucího počtu potratů však bylo zřejmé, že tento výklad kánonu 1086 § 2 není dostačující, protože zcela nereflektuje uvedené skutečnosti, které již v té době byly ve společnosti časté.

Řešení nastalé situace, ve které se dosavadní interpretace kánonu 1086 § 2 ukázala jako nedostačující, postupně předkládají rozsudky Římské roty. V rozsudku coram Canestri z roku 1941 se nachází prohlášení manželské nulity z důvodu vyloučení *bonum prolis*, ačkoli manželé nevyloučili pozitivním úkolem vůle manželské soužití. Zdůvodnění rozsudku uvádí, že se manželé rozhodli použitím antikoncepčních prostředků znemožnit naplnění manželských úkonů, jestliže omezili účinek těchto úkonů přirozeně určených ke zplodění, s čímž souvisí vyloučení narození potomstva i jeho výchovy. Neplatnost manželství byla zdůvodněna tím, že vyloučení efektu zplodění při manželském spojení je vyloučením práva a povinnosti fyzické výchovy potomstva a péče o jeho rozvoj, který začíná již v okamžiku zplodění.³⁷

Podobná zdůvodnění nacházíme v rozsudcích Římské roty také v následujícím období.³⁸ Podstatou těchto rozhodnutí je důraz na vyloučení celého manželství, pokud bylo pozitivním úkonem vůle vyloučeno zplodění potomstva, ačkoliv samotné *ius in corpus* vyloučeno nebylo.³⁹ Zastánci tohoto nového pojetí vyloučení *bonum prolis* se odvolávali na nauku o manželství sahající prakticky až ke svatému Augustinu. Svě pojetí odůvodňují tím, že manželství dané Bohem již od stvoření jakožto instituce určená k zachování lidského rodu má zplodění, zrození a výchovu potomstva jako svůj vlastní cíl.

Tato zdůvodnění se odvolávají také na nauku svatého Tomáše Akvinského, který zdůrazňuje, že potomstvo je podstatou manželství. Potomstvo však nutno chápat ve dvojitěm aspektu, první co do vlastní existence (*in se ipso*), to se týká fakticky narozeného potomstva. Druhý ve svém základu (*in suo principio*), což se vztahuje k úmyslu potomstvo přijmout. Bez tohoto úmyslu, jak učí svatý Tomáš,

³⁶ Dec. coram Pecorari, 10. 4. 1940, in: Rotae Romanae Decisiones (dále RRDec) 32 (1940), s. 258.

³⁷ Dec. coram Canestri, 8. 7. 1941, in: RRDec. 33 (1941), n. 6–7, s. 603–604.

³⁸ Viz např. dec. coram Fideicicchi, 14. 4. 1953, in: RRDec. 45 (1953), n. 4, s. 252.

³⁹ Dec. coram Bejan, 9. 11. 1961, in: RRDec. 53 (1961), n. 4–6, s. 496–497.

manželství nevznikne.⁴⁰ Postupně tak nacházíme v judikatuře posun, který znamená, že vyloučení početí potomstva znamená vyloučení samotného manželství.⁴¹

Toto zdůvodnění, které stanoví neplatnost manželství na základě vyloučení primárního cíle manželství, nacházíme také v dalších rozsudcích Římské rotý v období před druhým vatikánským koncilem a v době jeho průběhu.⁴² V té době již započala svou činnost Papežská komise pro revizi Kodexu kanonického práva,⁴³ která ve své činnosti hojně využívala jurisprudence Římské rotý z uvedeného období. Rozsudky tohoto tribunálu se také staly základem pro manželské právo v nové kodifikaci.⁴⁴

3. Dobro potomstva v Kodexu kanonického práva z roku 1983

Z uvedených skutečností je zcela jasně patrný posun v chápání *bonum prolis*, čímž zároveň dochází k přesnějšímu chápání manželství jako celku. Tento vývoj je možno označit za posun od *ius in corpus* ke vzájemnému odevzdání se a přijetí (*sese mutuo tradunt et accipiunt*).⁴⁵ K tomuto posunu zásadně přispěla encyklika papeže Pia XI. (1922–1939) *Casti connubii* z roku 1930.⁴⁶ Papež staví svůj výklad na třech dobrech manželství, jak je předkládá svatý Augustin, a dobro potomstva klade na první místo. To znamená, že potvrzuje *bonum prolis* jakožto primární cíl manželství. Encyklika ovšem zdůrazňuje také dobro manželů. Papež uvádí, že dobro potomstva není možné oddělit od dobra stran, *bonum prolis* od *bonum fidei*, protože všichni jakožto účastníci jednoho společného života tvoří skutečnost rodiny.⁴⁷ V tomto ohledu přináší encyklika zásadně nový pohled na manželství,

⁴⁰ THOMA DE AQUINO, *Commentum in libro IV sententiarum*, Lib. IV, dist. 31, q. 1, art. 3, resp., in: S. Thomae de Aquino opera omnia, dostupné na <<https://www.corpusthomaticum.org/snp4027.html>> (28. 11. 2022); viz coram Jorio 17. 5. 1972, in: RRDec. 64 (1972), n. 3, s. 313.

⁴¹ Dec. coram Bejan, 9. 11. 1961, in: RRDec. 53 (1961), n. 4–6, s. 496–497.

⁴² Dec. coram Jorio, 18. 12. 1963, in: RRDec. 55 (1963), n. 2–3, s. 911, dec. coram Bejan 18. 5. 1964, in: RRDec. 56 (1964), n. 1–17, s. 383–391.

⁴³ Tato komise byla ustanovena 28. 3. 1963.

⁴⁴ Srov. DZIERŻON, Ginter, *Troska Roty Rzymskiej o jedność jurysprudencji w Kościele*, in: Prawo Kanoniczne 42, (1999), 1–2, s. 199.

⁴⁵ Srov. WIERZCHANOWSKI, Rafał, *Dobro potomstva w kanonicznym prawie małżeńskim. Próba syntezy*, in: Tarnowskie studia teologiczne 35 (2016), 2, s. 51.

⁴⁶ PIUS XI., encyklika *Casti connubii*, AAS 22 (1930), s. 539–592.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 553.

neboť potvrzuje, že kromě zrození a výchovy potomstva je vzájemná pomoc manželů nejdůležitějším prvkem a cílem manželství.⁴⁸

Nauka encykliky *Casti connubii* byla do značné míry přelomovou skutečností, protože v době, kdy komentáře ke kodexu⁴⁹ i judikatura⁵⁰ důsledně zdůrazňují podřízení dobra manželů dobru potomstva, papež již zdůrazňuje důležitost dobra manželů a klade je prakticky na stejnou úroveň s dobrem potomstva. *Bonum prolis* je v encyklice uvedeno jako primární cíl, zatímco dobro manželů je druhým cílem, avšak s primárním významem. Tento způsob chápání manželství byl natolik přelomový, že jej některé překlady encykliky vynechávaly.⁵¹

Na tuto nauku navazuje druhý vatikánský koncil, který již neklade důraz na to, který z cílů manželství je důležitější, nýbrž předkládá nauku o manželství jako celku a hovoří o vnitřním společenství života a manželské lásky.⁵² Toto společenství obsahuje aspekt tělesný, charakteristický pro *ius in corpus*, a zároveň také aspekt duchovní, to znamená vzájemný vztah manželů posvěcený ve svátosti manželství. Koncil nestaví *bonum prolis* jako primární cíl manželství, nýbrž deklaruje, že k tomuto cíli je manželství určené. Zároveň koncil zdůrazňuje, že jsou také jiné stejně důležité cíle manželství, které nelze zpochybnout.⁵³

Koncilní nauka se vyhýbá dvěma krajním situacím, ve kterých by *bonum prolis* bylo chápáno jako jediný cíl manželství, nebo naopak by nebylo dostatečně předkládáno jako cíl manželství. Koncil tedy nijak nezpochybňuje skutečnost dobra potomstva, nýbrž je předkládá jako dobro základní, avšak nikoli jediné.⁵⁴ To však zcela jasně znamená, že manželství musí být otevřené pro přijetí nového života. Bez této otevřenosti životu by manželská láska ztrácela smysl a stávala by se projevem egoismu. Za takových okolností by ztrácelo svou hodnotu také samo manželství, které by se stalo pouhou legalizací sobeckého a nezodpovědného

⁴⁸ Ibidem, s. 549.

⁴⁹ Viz například GASPARRI, Pietro, *Tractatus canonicus de matrimonio*, Tom. I, Città del Vaticano, 1932, s. 18–19.

⁵⁰ Viz např. dec. coram Pecorari, 10. 4. 1940, in: RRDec. 32 (1940), s. 258.

⁵¹ Srov. STAWNIAK, Henryk, *Uprawnienie-obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, in: Prawo Kanoniczne 32 (1989), 3–4, s. 128–129.

⁵² Gaudium et spes, 48.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Srov. STAWNIAK, Henryk, *Uprawnienie-obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, in: Prawo Kanoniczne 32 (1989), 3–4, s. 132.

využívání druhé osoby. Nový život je nejcennější dar, který rodičům přináší mnohá dobra.⁵⁵

Papež svatý Jan Pavel II. shrnuje tuto nauku o vzájemném propojení cílů manželství tím, že zdůrazňuje, že „manželství a rodina jsou neoddělitelné, protože mužství i ženství manželů je ze své podstaty otevřené pro přijetí daru potomstva. Bez tohoto otevření novému životu by dobro manželů nebylo ani hodno svého jména.“⁵⁶

Koncilní nauku o manželství ve vztahu k *bonum prolis*, především v konstituci *Gaudium et spes*, nacházíme již krátce po ukončení koncilu v odborné literatuře,⁵⁷ v jurisprudenci Římské rotý⁵⁸ a také ve schématech nového kodexu během jeho příprav. Konzultóři požadovali již na svém prvním zasedání v roce 1966, aby byly upraveny především kánony týkající se manželského souhlasu, zvláště s ohledem na předmět tohoto souhlasu. Po dlouhých diskusích bylo nakonec *ius in corpus* upraveno na *ius ad vitae communionem*.⁵⁹ Toto znění se nacházelo také ve schématu nového manželského práva z roku 1975.⁶⁰

Pojem *ius ad vitae communionem* byl ovšem podle mínění mnohých konzultorů příliš obecný, nejasný a dvojnásobný. Proto na dalším zasedání byl tento pojem změněn na *ius ad ea que vitae communionem essentialiter constituunt*. Avšak ani tato formulace nebyla přijata, protože mnozí konzultóři opět považovali text za nejasný.⁶¹ Z toho důvodu byla nakonec ve schématu z roku 1982 použita formulace, která je s drobnými úpravami obsažena v kánonu 1101 § 2 platného kodexu.

Norma stanoví, že manželství je uzavřeno neplatně, pokud jedna nebo obě strany vylučují pozitivním úkonem vůle samo manželství (*matrimonium ipsum*) nebo některý podstatný prvek manželství (*matrimonii essentialia aliquod elementum*) nebo některou podstatnou vlastnost (*essentialia aliquam proprietatem*).⁶²

⁵⁵ *Gaudium et spes*, 48.

⁵⁶ JAN PAVEL II., *Allocutio ad Romanae Rotae tribunal*, 1. 2. 2001, n. 5, in: AAS 93 (2001), s. 361.

⁵⁷ Srov. SOBAŃSKI, Remigiusz, *Symulacja częściowa w ujęciu k. 1086 § 2 a nauka o małżeństwie konstytucji Gaudium et spes*, in: *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 2 (1969), s. 31.

⁵⁸ Dec. coram Fagiolo, 30. 10. 1970, in: RRDec. 62 (1970), s. 880.

⁵⁹ *Communicationes* 3 (1971), n. 1, s. 75; SOBAŃSKI, Remigiusz, *Symulacja częściowa w ujęciu k. 1086 § 2...*

⁶⁰ COETUS DE IURE MATRIMONIALI, *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, in: *Communicationes* 9 (1977), n. 1, s. 124.

⁶¹ *Communicationes* 13 (1981), n. 2, s. 263.

⁶² CODEX IURIS CANONICI, SCHEMA NOVISSIMUM, cap. IV, *De consensu matrimoniali*, can. 1101 § 2, 1982, s. 195.

Kodex kanonického práva z roku 1983 nijak nezměnil pojetí dobra potomstva, nýbrž zdůrazňuje jeho propojení s dobrem manželů, a tomu odpovídá také pojetí vyloučení dobra potomstva. Již se tedy nejedná pouze o *ius in corpus*, nýbrž o vzájemné odevzdání se a přijetí manželů (*sese mutuo tradunt et accipiunt*)⁶³ ve všech oblastech: intelektuální, emocionální, duchovní i tělesné⁶⁴ a toto manželské soužití je otevřené pro přijetí nového života. Nejedná se tedy o novou nauku, nýbrž o zdůraznění všech podstatných částí manželství. Nauku obsaženou v současně platné právní úpravě nacházíme již v nauce svatého Augustina⁶⁵ a dalších církevních učitelů.

Především svatý Tomáš Akvinský zdůrazňuje, že dobro potomstva je nerozdělitelně spojeno s dobrem manželů. V této nauce tak již nacházíme personalistický charakter manželství.⁶⁶ Dobro potomstva předpokládá dobro manželů, protože dobro potomstva nespočívá pouze ve zplodění a zrození potomstva, nýbrž také v jeho výchově. To zcela jasně předpokládá manželství jako nerozlučné spojení muže a ženy, které zaručuje dětem řádný rozvoj fyzický, citový i duchovní.⁶⁷

Dobro manželů a dobro potomstva nelze od sebe oddělit, protože tato dobra jsou vzájemně propojena. Podle jurisprudence Římské roty se dobro potomstva zakládá na vzájemném obdarování se manželů.⁶⁸ Nejvnitřnější společenství života vyžaduje schopnost vytvoření vnitřního, mezosobního pouta schopného k plodnosti a vzájemné pomoci.⁶⁹ Personalistický pohled na manželství jakožto společenství celého života (*totius vitae consortium*) předpokládá kromě dobra potomstva také dobro manželů, ze kterého plyne přirozené nasměrování manželství ke zrození a výchově potomstva.⁷⁰

⁶³ Kán. 1057 § 2.

⁶⁴ WIERZCHANOWSKI, Rafał, *Dobro potomstwa w kanonicznym prawie małżeńskim. Próba syntezy*, in: Tarnowskie studia teologiczne 35 (2016), 2, s. 65.

⁶⁵ AUGUSTINUS, *De bono conjugali*, Liber unus, III, 3, in: PL, Tom 40, s. 375.

⁶⁶ THOMA DE AQUINO, *Summa theologica*, Supplementum, q. 49, art. 2, české vydání, Olomouc, 1940, s. 276.

⁶⁷ JAN PAVEL II., apoštolská adhortace *Familiaris consortio*, n. 37, AAS 74 (1982), s. 81–191, české vydání, Praha, 1992, s. 44.

⁶⁸ Dec. coram Pompeda, 11. 4. 1988, in: RRDec. 80 (1988), s. 202.

⁶⁹ Dec. coram Ruiz, 18. 11. 1977, in: RRDec. 69 (1977), s. 458–464.

⁷⁰ Dec. coram Pinto, 27. 5. 1983, in: Monitor Ecclesiasticus 36 (1985), s. 329–330.

4. Hlavní zásady jurisprudence Římské roty týkající se vyloučení dobra potomstva⁷¹

- I. Neplatnost manželství plyne z vyloučení dobra potomstva uskutečněného pozitivním úkonem vůle v okamžiku uzavírání manželství.⁷²
- II. Součástí *bonum prolis* je právo na manželské spojení, přirozeně zaměřené ke zplodění potomstva. Vyloučení tohoto práva je příčinou neplatnosti manželství.⁷³
- III. Je nutno rozlišit samo právo a jeho využívání. Pokud manželé dočasně nevyužívají toto své právo, není to příčinou neplatnosti manželství.⁷⁴
- IV. Nutno rozlišit úmysl přijmout potomstvo (*intentio prolis*) a samo početí potomstva. Neplatnost manželství plyne pouze z vady souhlasu zapříčiněné odmítnutím přijmout potomstvo.⁷⁵
- V. Vyloučením zplodění dochází k vyloučení dobra potomstva, ačkoli nebylo vyloučeno právo na manželské spojení.⁷⁶
- VI. Vyloučení početí *ad tempus* samo o sobě není vyloučením potomstva. Manželé mohou odložit početí na pozdější čas, čímž není nijak ovlivněn jejich manželský souhlas.⁷⁷
- VII. Omezení počtu dětí nemusí být nutně vyloučením dobra potomstva, avšak rozhodnutím mít maximálně jedno dítě již nastává vyloučení dobra potomstva.⁷⁸
- VIII. Vyloučení dobra potomstva v souvislosti s výchovou nastává pouze na základě vyloučení fyzického dobra. Vyloučení duševního a duchovního dobra není příčinou neplatnosti manželství.⁷⁹

⁷¹ Citované rozsudky jsou pouze příkladem. Uvedené zásady ohledně vyloučení dobra potomstva obsahuje prakticky každý rozsudek Římské roty, který projednává nulitu manželství z tohoto žalobního důvodu.

⁷² Dec. coram Cedillo, 20. 3. 2013, in: RRDec. 104 (2013), s. 93.

⁷³ Dec. coram Jarawan, 10. 3. 1989, in: RRDec. 81 (1989), s. 194–195.

⁷⁴ Dec. coram Funghini, 15. 3. 1997, in: RRDec. 89 (1997), s. 181.

⁷⁵ Dec. coram Stankiewicz, 29. 7. 1980, in: RRDec. 72 (1980).

⁷⁶ Dec. coram Burke, 1. 3. 1990, in: RRDec. 82 (1990), s. 181.

⁷⁷ Dec. coram Stankiewicz, 28. 2. 1989, in: RRDec. 81 (1989), s. 165.

⁷⁸ Dec. coram Fiore, 15. 10. 1986, n. 6, in: RRDec. 78 (1986), s. 530

⁷⁹ Dec. coram Stankiewicz, 29. 5. 1988, in: RRDec. 80 (1988), s. 186.

Závěr

Pojem „dobro potomstva“ je obsažen již v nauce svatého Augustina, který učí, že potomstvo má být s láskou přijato, dobře živeno a zbožně vychováno (*Amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur*).⁸⁰ Tuto nauku pak přebírají autoři dalších staletí, zvláště církevní učitelé období scholastiky. Svatý Tomáš Akvinský tuto nauku dále rozvíjí a hovoří již nikoli pouze o dobrech manželství, nýbrž o jeho cílech, kterými jsou zplození a výchova potomstva a také dobro manželů. Dobro potomstva bylo chápáno jako primární cíl, zatímco dobro manželů bylo cílem sekundárním. Tato nauka ovlivnila chápání manželství v následujícím období a byla obsažena také v Kodexu kanonického práva z roku 1917. S tím souviselo také pojetí vyloučení dobra potomstva, které podle interpretace kánonu 1086 CIC/1917 nastalo pouze vyloučením manželského spojení.

Během 20. století však dochází k rozšíření tohoto pojetí, které vychází ze změněné situace ve společnosti vzhledem k umělému bránění početí. Postupně se tak v judikatuře Římské rotý objevují rozsudky, které deklarují nulitu manželství na základě vyloučení početí potomstva, čímž nastalo vyloučení primárního cíle manželství a tím také vyloučení manželství jako takového.

Kodex kanonického práva z roku 1983 již nestanoví hierarchii cílů manželství, nýbrž chápe manželství jako celek, když stanoví, že manželství je nejnuitnějším společenstvím celého života zaměřené svou podstatou k prospěchu manželů a na zplození a výchovu potomstva.

Během 20. století tak dochází k rozšíření pojetí vyloučení dobra potomstva. Toto rozšíření však není nijak umělé, nýbrž plně odpovídá pojmu dobro potomstva již u svatého Augustina, který jako první hovoří o dobrech manželství. Rozšířené pojetí vyloučení dobra potomstva tak v sobě neobsahuje pouze vyloučení *ius in corpus*, nýbrž se vztahuje na všechny prvky *bonum prolis*, to znamená početí, zrození a výchovu potomstva.

Resumé

Během 20. století dochází k zásadnímu rozšíření pojetí parciální simulace manželského souhlasu vzhledem k dobru potomstva. Nejedná se již pouze o vyloučení manželského spojení, jak bylo interpretováno ustanovení Kodexu kanonického práva z roku 1917, nýbrž

⁸⁰ Augustinus, *De Genesi ad litteram*, Lib. IX, cap. VII, n. 12, in: PL, Tom 34, s. 397.

také o vyloučení zplodění, zrození a výchovy potomstva. Tato změna se nachází v jurisdikci Římské roty již před druhým vatikánským koncilem a rozsudky tohoto tribunálu byly základem pro manželské právo v nové kodifikaci z roku 1983.

Summary

The Development of the Canonical Concept of Exclusion of the Good of Offspring during the 20th Century

During the 20th century, the concept of partial simulation of marital consent with respect to the good of offspring was fundamentally expanded. It was no longer only the exclusion of the marital union, as the provision of the 1917 Code of Canon Law was interpreted, but also the exclusion of procreation, birth and rearing of offspring. This change is already found in the jurisprudence of the Roman Rota before the Second Vatican Council, and the judgments of this tribunal were the basis for the marriage law in the new codification of 1983.

Klíčová slova: kanonické právo, svátost manželství, dobra manželství, cíle manželství, dobro potomstva, vyloučení dobra potomstva

Keywords: canon law, sacrament of marriage, good of marriage, ends of marriage, good of offspring, exclusion of the good of offspring

Autor

ICLic. Mgr. Šimon Polívka, Ph.D., je knězem Litoměřické diecéze. Vystudoval Katolickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy, Fakultu práva, kanonického práva a správy Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublinu a Teologickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Působí jako obhájce manželského svazku a ochránce spravedlnosti u Diecézního soudu Litoměřické diecéze a jako farář farnosti Vejprty.

Author

ICLic. Mgr. Šimon Polívka, Ph.D., is a priest of the Litoměřice Diocese. He graduated from the Catholic Theological Faculty of Charles University, the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University in Lublin and the Faculty of Theology, University of South Bohemia. He is a defender of the bond and a promoter of justice at the Diocesan Court of the Litoměřice Diocese and the parish priest of the Vejprty parish.

Kontakt

ICLic. Mgr. Šimon Polívka, Ph.D.

Kostelní náměstí 158/4

431 91 Vejprty

e-mail: simonpolivka@c-mail.cz